

Verschillen in manier en leeftijd waarop Nederlandse jongeren geboren na 1930 uit huis gaan

Jurjen Iedema en Karin Sanders¹

Summary

Differences in ways and age of leaving the parental home of Dutch youngsters born since 1930

Why has the age at which Dutch youngsters of the 1930-1964 birth cohorts have left their parental home decreased across birth cohorts? Hypotheses were tested mainly on the basis of the relative scarcity hypothesis of the generation theory using the new ESR-STP data (n = 1716). Youngsters were found to leave home earlier because: (1) the disposable income increased across cohorts; (2) the frequency of youngsters attending university or vocational colleges increased; and (3) running a single household became easier, which made it possible that youngsters could leave home without having to cohabit or marry first. Another research question was why women left home earlier than men. On the basis of the human capital theory, women compared to men were expected to invest less in education, start working earlier and, therefore, leave home earlier because of a job or because of a need for autonomy. Only when women started studying they were expected to leave home at a similar age as men. This predicted pattern was found.

1. Inleiding

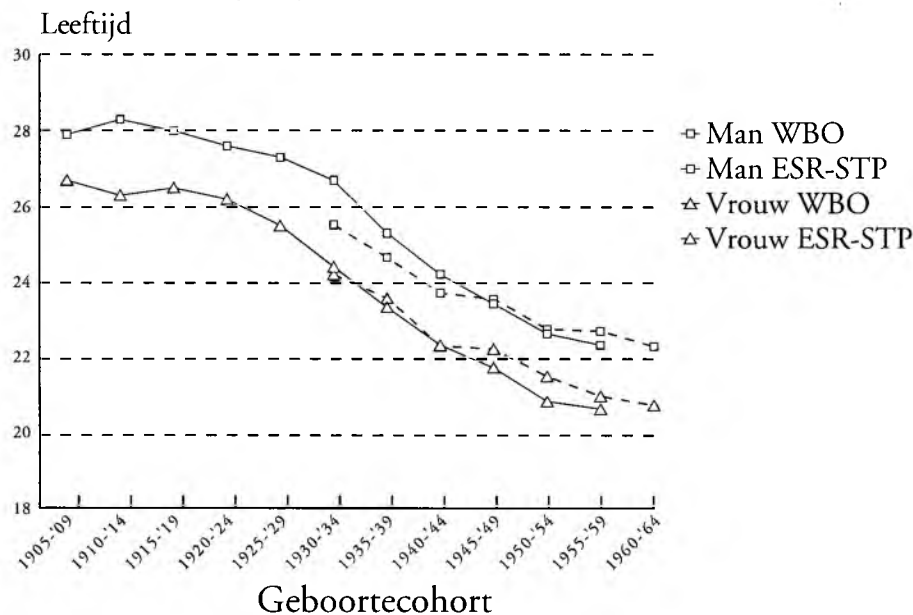
Denkbeelden over de leeftijd waarop kinderen het ouderlijk huis verlaten zijn een vast onderdeel van de interpretatie van de huidige samenleving en haar veranderingen geworden (Mayer & Wagner, 1989). De transitie van wonen bij de ouders naar het verkrijgen van zelfstandige woonruimte is namelijk een onderdeel van een ruimer proces van volwassenwording. Hiertoe behoort ook de overgang van het volgen van onderwijs naar het deelnemen aan het arbeidsproces, van het vrijgezellenbestaan naar het hebben van een vaste partner en van een leven zonder kind naar het moeder- of vaderschap. Bij deze transitie is die naar het zelfstandig wonen te beschouwen als een zeer directe stap naar volwassenheid, omdat de jongeren in kwestie hun dagelijks leven voortaan zelf moeten structureren.

Jongeren kunnen om uiteenlopende redenen besluiten het ouderlijk huis te verlaten (Van Hoorn, 1990; De Jong Gierveld e.a., 1991; Latten, 1990): (1) omdat zij voortgezet onderwijs gaan volgen op een zodanige afstand van het ouderlijk huis, dat op en neer reizen bezwaarlijk zou zijn; (2) omdat zij op een grote afstand een baan aanvaardden; (3) omdat zij gehuwd of ongehuwd met een partner gaan samenwonen; (4) omdat zij behoefte hebben aan autonomie bij het inrichten van hun leven.

De Jong Gierveld e.a. (1991) onderzochten de invloed van ouderlijke hulpbronnen op het uit huis gaan van jongeren geboren in 1961. Zij vonden dat overdraagbare ouderlijke hulpbronnen (economisch, cultureel en sociaal kapitaal) het uit huis gaan van jongeren versnellen en onoverdraagbare ouderlijke hulpbronnen (verrichten van huishoudelijke taken en ouderlijke ondersteuning en zorg) het uit huis gaan vertragen. Van Hoorn (1990) betrok tevens kenmerken van de jongeren zelf op het verlaten van het ouderlijk huis en concludeerde dat opleidingsniveau en de reden van uit huis gaan de meeste invloed hebben op de leeftijd van uit huis gaan.

Baanders, Van Leeuwen en Ploegmakers (1989) onderzochten het proces van uit huis gaan bij jongeren geboren tussen 1905 en 1960 met behulp van het CBS Woningbehoefte-onderzoek 1985/1986 (CBS, 1988) met representatieve gegevens voor de Nederlandse bevolking. Uit hun onderzoek blijkt dat jongeren in de loop van de tijd op steeds eerdere leeftijd zelfstandig zijn gaan wonen, en dat vrouwen het ouderlijk huis eerder verlieten dan mannen (zie figuur 1). Baanders e.a. (1989) konden in het WBO-onderzoek slechts een onderscheid maken tussen jongeren die alleen uit huis gingen, met een partner of met anderen. Het bleek dat jon-

Figuur 1 De leeftijd waarop jongeren in de twintigste eeuw uit huis zijn gegaan naar cohort en sekse (bron: Woning-behoefteonderzoek 1985/1986, Baanders e.a., 1989; ESR-STP, 1992)

geren die alleen uit huis gingen dit op eerdere leeftijd deden dan jongeren die gingen samenwonen of trouwen. Daarnaast bleek dat jongere cohorten steeds minder vaak vanwege samenwonen of trouwen uit huis gingen. Wij gebruiken hier een nieuw gegevensbestand (ESR-STP, 1992) dat alle vier relevante redenen van uit huis gaan bevat. Hiermee kan de invloed van de verschillende redenen op de leeftijd van verzelfstandiging nauwkeurig worden bepaald.

Voortbouwend op het eerdere onderzoek willen wij hier de volgende probleemstellingen centraal stellen: (1) hoe kan worden verklaard dat jongeren van de geboortecohorten 1930-1964 op steeds eerdere leeftijd zelfstandig zijn gaan wonen, en (2) hoe kan worden verklaard dat vrouwen uit deze cohorten het ouderlijk huis eerder verlaten dan mannen?

2. Theoretisch model

In de literatuur over het verklaren van verschillen in de leeftijd waarop jongeren uit huis gaan vormt de *moderniseringstheorie* (Beck, 1986) een belangrijk overkoepelend verklaringskader. Modernisering is in dit verband het geheel van economische, technologische, socio-culturele en politieke veranderingen dat na de Franse Revolutie en de industrialisering van Engeland in de Westerse wereld heeft plaatsgevonden. De socio-culturele veranderingen bestaan in de moderniseringstheorie vooral uit secularisatie, urbanisatie en economische specialisatie. Deze veranderingen lopen uit op een verandering, die als *individualisering* bekend staat.

Pratt Fairchild (1957) definieert individualisering als ‘The process by which one human being acquires characteristics which differentiate him from others’. Beck (1986) beschouwt individualisering als een proces van toenemende differentiatie van waarden en levenslopen. Recent Nederlands onderzoek sluit hierop aan (Ester e.a., 1993; Peters, 1993). Zo stellen Du Bois-Reymond en De Jong Gierveld (1993: p. 7): “Modernisering” wordt in dit verband als een historisch-maatschappelijk proces opgevat dat in de richting gaat van minder naar meer individualisering. Het betreft de overgang van standaardlevensloop-modellen naar individuele levensloopontwerpen’. De individualiseringstheorie leidt bij empirische operationalisering tot het voorspellen van monotoon stijgende differentiatie van waarden en levenslopen. Dit leidt tot de hypothese dat de transitie naar zelfstandig wonen steeds meer variatie zal gaan vertonen.

Behalve de individualiseringstheorie kan ook de *generatietheorie* worden toegepast om verschillen in de leeftijd van uit huis gaan te verklaren. De generatietheorie (Becker, 1987, 1991, 1992) leidt tot voorspellingen van niet-monotoon stijgende of dalende processen. De voorspellingen zijn gerelateerd aan trendbreuken, die in tijd en ruimte gespecificeerd zijn. In de generatietheorie wordt gesteld dat trendbreuken, die de leden van cohorten in hun formatieve jaren (tussen 12 en 25 jaar) raken, blijvend doorwerken in hun levenslopen. Een generatie wordt door H.A. Becker (1991) omschreven als ‘een clustering van cohorten, die gekenmerkt wordt door een specifieke historische ligging en door gemeenschappelijke kenmerken op individueel niveau (levenslopen, waarden en gedragspatronen) en op systeemniveau (omvang en samenstelling, generationele stijl en generationele organisaties)’. Vanuit de theorie is een patroon van generaties geïdentificeerd. De generatietheorie steunt op de *differentiële cohort*

socialisatie hypothese en de *relatieve schaarste* hypothese. Vanuit deze twee hypothesen zullen hier een aantal verwachtingen worden afgeleid.

De *relatieve schaarste* hypothese stelt dat ongelijke kansen en verdelingen uit de formatieve fase lang in de levensloop doorwerken. Twee restricties op het uit huis gaan waarvan de omvang in de tijd sterk heeft gevarieerd zijn: voldoende eigen inkomen en de beschikbaarheid van woonruimte. Na de economische crisis van de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog brak in 1950 een periode van groeiende welvaart aan. Het reëel besteedbaar inkomen voor de Nederlandse bevolking² is in de periode van 1959 tot 1986 gestegen met maar liefst 60% (CBS, 1989; De Kleijn & Van de Stadt, 1987). Tussen 1979 en 1984 daalde het reëel besteedbare inkomen omdat de economische recessie, die in Nederland plaatsvond tussen 1973 en 1984, verhevigde (Lakatos & Van Kralingen, 1985). Er kan worden geconcludeerd dat het besteedbaar inkomen sterk steeg tussen 1950 en 1979, waarna het weer daalde.

Het woningaanbod in Nederland is in de loop van de twintigste eeuw sterk gestegen, met als uitzondering de Tweede Wereldoorlog en de periode van de wederopbouw (Van der Schaar, 1986). Begin jaren zestig was de uit de oorlog voortvloeiende woningnood (ongeveer 300.000 woningen) grotendeels opgelost (Van der Schaar, 1986). Gegeven de beide restricties kunnen we voorspellen dat jongeren geboren tussen 1930 en 1960 een toenemend besteedbaar inkomen tot hun beschikking hadden naarmate ze in een later jaar geboren werden, terwijl de woningnood steeds minder een restrictie vormde op het uit huis gaan. Daardoor wordt verwacht dat jongeren van recentere geboortecohorten op steeds eerdere leeftijd zelfstandig zijn gaan wonen. Na 1980 daalde het reëel besteedbaar inkomen sterk. Voor de geboortecohorten na 1960 (die in 1980 20 jaar oud zijn) wordt verwacht dat de daling in leeftijd van uit huis gaan is gestabiliseerd en vervolgens is gaan stijgen. Samenvattend wordt dus op basis van de relatieve schaarste hypothese verwacht dat de leeftijd van uit huis gaan is gedaald voor de geboortecohorten tussen 1930 en 1960, vervolgens is gestabiliseerd en weer is gaan stijgen (hypothese 1).

2.1 Zelfstandig gaan wonen vanwege een studie

Het uit huis gaan vanwege een studie op grote afstand van het ouderlijk huis speelt vooral een rol voor studenten aan de universiteit en het HBO (Baanders e.a., 1989; Van den Booren & Westerterp, 1992). Uit huis gaan vanwege een studie vindt plaats op een vroege leeftijd: vanaf achttien jaar. Vandaar de verwachting dat jongeren die een HBO of universitaire opleiding gaan volgen eerder uit huis gaan dan jongeren met een lagere opleiding (hypothese 2).

Op basis van de relatieve schaarste hypothese van de generatietheorie wordt verwacht dat een economische recessie invloed heeft op het aantal jongeren dat doorleert (H.A. Becker & Sanders, 1993; Sanders & H.A. Becker, 1993). Omdat tijdens een economische recessie het aantal banen daalt neemt de kans op werk af. Jongeren kunnen hun kansen op werk vergroten door meer opleiding te volgen. Bovendien geeft de positie van student een hogere status dan die van een werkloze. Vandaar dat meer jongeren zullen besluiten om tijdens een recessie langer door te leren (H.A. Becker & Sanders, 1993; De Graaf & Luijkx, 1992; Van der Ploeg, 1992; Sanders & H.A. Becker, 1993). In Nederland was er een economische recessie van 1973

tot 1984 (Lakatos & Van Kralingen, 1985), met een stijging van twee tot veertien procent van het percentage werklozen onder de beroepsbevolking (CBS, 1989). Op grond hiervan kan worden verwacht dat van jongeren geboren na 1953 een groter aantal een HBO of universitaire opleiding is gaan volgen. Dit leidt tot de hypothese dat het percentage jongeren dat vanwege studieredenen zelfstandig is gaan wonen in de loop van de tijd is toegenomen (hypothese 3a).

Voor het afleiden van een verwachting over verschillen tussen vrouwen en mannen in het uit huis gaan wordt de *human capital* theorie van G.S. Becker (1975) gebruikt. Volgens deze theorie kan human capital vergroot worden door opleiding te volgen of werkervaring op te doen. De mate van investering hangt af van de hoeveelheid rendement die men ervan verwacht. Doordat vrouwen vroeger meer dan mannen het vooruitzicht hadden in de toekomst verantwoordelijk te zijn voor de verzorging van kinderen leek een investering in opleiding minder rendabel. Vandaar dat verwacht wordt dat vrouwen geboren tussen 1930 en 1964 over het algemeen minder vaak dan mannen hebben besloten aan een HBO of universitaire opleiding te beginnen waardoor ze minder vaak vanwege een studie zelfstandig zijn gaan wonen (hypothese 4a).

De tweede hypothese die ten grondslag ligt aan de generatietheorie is de hypothese van de *differentiële cohort socialisatie*. Volgens deze hypothese hebben heersende normen en waarden tijdens de formatieve fase invloed op de waardenoriëntaties van jongeren. Vroeger gold er in sterke mate een norm dat zodra een man en een vrouw trouwden de vrouw ophield met werken en thuis voor man en eventuele kinderen moest zorgen (Van Leeuwen & Ploegmakers, 1990). Deze norm werd door de kerken sterk ondersteund. Door de toenemende secularisatie en vrouwenemancipatie is de invloed van deze norm in de loop van de twintigste eeuw afgenomen. Dit leidde ertoe dat investering in opleiding voor vrouwen zinvoller werd omdat ze nu meer dan vroeger de mogelijkheid hadden om een betaalde carrière te realiseren. Vandaar de verwachting dat het verschil in percentages vrouwen en mannen dat aan een HBO of universitaire opleiding is begonnen in de loop van de 20ste eeuw is afgenomen (hypothese 5).

2.2 Zelfstandig gaan wonen vanwege een baan

Een tweede reden om uit huis te gaan is vanwege een baan op grote afstand van het ouderlijk huis. Er wordt aangenomen dat mensen in het algemeen een baan dicht bij hun huidige woonplaats zullen prefereren boven een verafgelegen baan, aangezien ze in het laatste geval een langere reisafstand moeten afleggen of moeten verhuizen, opnieuw vertrouwd moeten raken met de omgeving en een nieuwe kennissenkring moeten opbouwen. Een baan op grotere afstand accepteren hoeft echter nog niet direct te betekenen dat jongeren hierdoor hun ouderlijk huis verlaten. De doorbraak van het autobezit naar de overgrote meerderheid van de bevolking in de jaren zestig (Bennis e.a., 1991) betekende dat werkende jongeren die bij hun ouders bleven wonen een auto konden aanschaffen en zo een grote woon-werkafstand konden overbruggen.

De mobiliteit van de inwoners van Nederland is tussen 1962 en 1989 bijna verdrievoudigd, hetgeen geheel en al op rekening van de auto komt (Bennis e.a., 1991). De opkomst van de auto leidde tot een groter woon-werkbereik, hetgeen zich weerspiegelde in een toename van het aantal forenzen (Van der Windt, 1978). De afstand tussen woonplaats en werkplek werd

door de opkomst van de auto dus steeds minder een reden om te gaan verhuizen.³ Dit leidt tot de hypothese dat de reden om zelfstandig te gaan wonen vanwege een baan in de loop van de tijd is afgenomen (hypothese 3b).

Uitgaande van de human capital theorie (G.S. Becker, 1975) zijn er verschillen te verwachten tussen vrouwen en mannen in de mate van bereidheid om vanwege werk op grote afstand uit huis te gaan. Voor mannen was investering in werkervaring essentieel voor hun verdere carrière. Voor vrouwen telde dit minder zwaar gezien het perspectief op een huishoudelijke carrière met de verzorging van de kinderen. Dit impliceert dat mannen meer moeite deden om aan een baan te komen en ook een grotere bereidheid dan vrouwen hadden om vanwege een baan te gaan verhuizen. Daarom wordt verwacht dat mannen vaker dan vrouwen hebben gekozen voor uit huis gaan vanwege een baan (hypothese 4b).

2.3 Zelfstandig gaan wonen vanwege autonomie of vanwege een partner

Voor jongeren die vanwege autonomie overwegingen het ouderlijk huis verlaten is in de loop van de eeuw de mogelijkheid om als alleenstaande een huishouden te voeren vergemakkelijkt. In de eerste helft van de twintigste eeuw was er nog weinig apparatuur om huishoudelijke arbeid te verlichten, waardoor het voeren van een huishouding veel handwerk met zich meebracht en veel tijd vergde (Montijn, 1991). Omdat er nog geen plastic bestond en er nog geen koelkasten en vrieskasten waren, was etenswaar aan bederf onderhevig. Winkeliers kwamen iedere dag bij de huizen langs om hun goederen aan te bieden. Bovendien waren er van allerlei produkten slechts halffabrikaten te koop hetgeen specifieke vaardigheden vereiste om benodigde produkten te maken. Dit leidt tot de conclusie dat het vroeger erg moeilijk was om een eigen huishouden te voeren en daarnaast nog activiteiten buitenshuis te ontplooien, zoals werken of studeren. In de jaren zestig kwamen huishoudelijke apparatuur en instantprodukten beschikbaar (Montijn, 1991; Posthumus-van der Goor & De Waal, 1968) zodat de huishoudelijke arbeid aanzienlijk werd teruggebracht en het voor vrijwel iedereen mogelijk werd om als alleenstaande een huishouden te voeren. Dit leidt tot de verwachting dat uit huis gaan als alleenstaande vanwege een behoefte aan autonomie is toegenomen voor recentere geboortecohorten, met name na geboortecohort 1940 (hypothese 3c).

Hierboven is de verwachting al aan de orde geweest dat het aantal jongeren dat uit huis is gegaan vanwege een studie of een behoefte aan autonomie is toegenomen. Alleen voor uit huis gaan vanwege een beroep geldt de verwachting dat het is afgenomen. In combinatie leidt dit tot de verwachting dat in de loop van de tijd steeds minder jongeren vanwege een partner, dus via samenwonen of trouwen, uit huis zijn gegaan (hypothese 3d).

Verder wordt verwacht dat de reden waarom jongeren uit huis gaan invloed heeft op de leeftijd van verzelfstandiging. Met name wordt een verschil verwacht tussen jongeren die met of zonder partner het ouderlijk huis verlaten. Jongeren zullen bij de keuze om met een partner te gaan samenwonen of trouwen niet over één nacht ijs gaan. Ze zullen elkaar eerst willen leren kennen, hetgeen enige tijd in beslag neemt. Voor uit huis gaan zonder partner geldt een dergelijke conditie niet. Uit huis gaan vanwege samenwonen of trouwen zal daarom volgens verwachting vaker op latere leeftijd plaatsvinden dan uit huis gaan zonder partner (hypothese 6).

Zoals al aan de orde is geweest wordt verwacht dat vrouwen en mannen zullen verschillen in de frequentie waarin ze kozen voor redenen om uit huis te gaan. Vrouwen kozen naar verwachting minder vaak voor een HBO of universitaire studie, gingen minder vaak uit huis vanwege een baan op grote afstand, en ten aanzien van een behoefte aan autonomie wordt geen verschil verwacht tussen vrouwen en mannen. Dit leidt tot de verwachting dat vrouwen vaker dan mannen vanwege samenwonen of trouwen het ouderlijk huis hebben verlaten (hypothese 4c).

2.4 *Vrouwen eerder uit huis dan mannen*

Gebaseerd op de hypothese dat vrouwen eerder klaar zijn met de opleiding dan mannen (hypothese 4a) kunnen vrouwen eerder gaan werken. Wanneer jongeren van het inkomen van hun eerste baan, met of zonder partner, zelfstandig willen gaan wonen dan zijn vrouwen hier toe dus eerder in staat dan mannen. Daarnaast prefereren over het algemeen zowel vrouwen als mannen dat de mannelijke partner wat ouder is dan de vrouwelijke partner (Galjaard, 1983). Hierdoor zullen van de jongeren die vanuit het ouderlijk huis gaan samenwonen of trouwen, de vrouwen dit gemiddeld eerder doen dan de mannen. Alleen bij uit huis gaan vanwege een studie wordt geen verschil verwacht aangezien de studie voor vrouwen en mannen op hetzelfde tijdstip begint. De verwachting luidt dat vrouwen eerder uit huis gaan dan mannen doordat ze eerder gaan werken, daardoor eerder vanwege een baan of een behoefte aan autonomie uit huis gaan, en eerder vanwege samenwonen of trouwen uit huis gaan (hypothese 7).

3. Methode

Het nog weinig gebruikte databestand van ESR-STP (1992) bestaat uit een op willekeurige wijze getrokken steekproef van ongeveer drieduizend respondenten waarvan retrospectief de levensloop is vastgesteld. De leeftijd waarop en de reden waarom respondenten het ouderlijk huis verlieten is op de volgende manier bepaald. Respondenten gaven op in welk jaar ze verhuizingen hadden meegemaakt en wat de nieuwe woonsituatie was. Als zelfstandig wonen werd aangemerkt: 'in een woonruimte met of zonder eigen keuken en/of wc', in combinatie met één van de volgende redenen: vanwege een opleiding, een baan, zelfstandig willen wonen, en samenwonen of trouwen. Wanneer een respondent als reden aangaf te zijn meeverhuisd met de ouders dan werd de verhuizing niet als verzelfstandiging gezien en werd naar de volgende verhuizing(en) gekeken.

Het geboortecohort 1930 wordt als ondergrens genomen aangezien in het bestand het aantal respondenten van voor dit cohort is ondervertegenwoordigd. Voor de vergelijkbaarheid tussen cohorten zijn de gegevens van jongeren die pas na hun dertigste het ouderlijk huis verlieten uitgesloten (ca. 10%). Als volgt zijn geboortejaren samengevoegd tot zeven vijfjaarscohorten: 1930-1934, 1935-1939, 1940-1944, 1945-1949, 1950-1954, 1955-1959, 1960-1964. Van degenen geboren tussen 1930 en 1964 gaven 1716 respondenten één van de vier relevante redenen van uit huis gaan aan en kon de leeftijd van uit huis gaan worden bepaald. Verder

werden twee niveaus van opleiding onderscheiden: (1) universitaire en hogere beroepsopleidingen, en (2) overige opleidingen.

Om de effecten van variabelen op de *leeftijd* van uit huis gaan te onderzoeken is gebruik gemaakt van variantie-analyse. Daarnaast zijn er verwachtingen afgeleid over de reden van uit huis gaan in relatie met cohort, opleiding en sekse. Om deze verbanden te onderzoeken is gekozen voor log-lineaire analyse.

Voor het toetsen van hypothese 1 zou van respondenten het inkomen rond hun twintigste bekend moeten zijn. Helaas is dit inkomen alleen bekend van het kleine deel van de jongeren die op dat moment een baan hadden. De beste benadering is het gemiddelde besteedbare inkomen (gecorrigeerd voor monetaire en prijsinflatie) van Nederlanders in het jaar dat respondenten twintig werden. Voor de geboortecohorten van 1930 tot 1965 zijn dus inkomens nodig van de jaren 1950 tot 1985. Voor de gemiddelde besteedbare jaarinkomens van de jaren 1959 tot 1985 konden CBS-gegevens worden gebruikt (CBS, 1989: p. 182, kolom 6). Dit zijn inkomens die via een deflator zijn gecorrigeerd voor koopkracht waarna ze zijn uitgedrukt in gulden van 1980 (zie De Kleijn & Van de Stadt, 1987). Van een aantal jaren zijn ontbrekende waarden geïnterpoleerd en van de periode tussen 1950 tot 1958 zijn de besteedbare inkomens met een kwadratische functie geschat op basis van gemiddelde totale inkomens (CBS, 1989: p. 182, kolom 3).

4. Analyse

Eerst wordt de moderniseringsthese getoetst. Daarna worden de hypothesen getoetst waarin een effect op leeftijd wordt voorspeld. Vervolgens komen hypothesen over onderlinge verbanden tussen cohort, opleiding, reden van uit huis gaan en sekse aan de orde.

4.1 *Moderniseringsthese*

De voorspelling volgens de moderniseringsthese van een toenemende variatie in leeftijd van uit huis gaan werd getoetst door de standaarddeviaties te bekijken voor de verschillende cohorten. De standaarddeviatie bleek af te nemen voor recentere geboortecohorten (1930-'34: 7,2; 1935-'39: 6,0; 1940-'44: 4,8; 1945-'49: 4,2; 1950-'54: 4,0; 1955-'59: 3,6; 1960-'64: 3,1). In tegenstelling tot de verwachting volgens de moderniseringsthese wordt de transitie naar zelfstandig wonen dus steeds minder gedifferentieerd.

4.2 *Invloed cohort, sekse, opleiding en reden op de leeftijd van uit huis gaan*

Er werd een variantie-analyse uitgevoerd naar de effecten van geboortecohort, sekse, opleiding en reden van uit huis gaan op de leeftijd van uit huis gaan. Er werden significante hoofdeffecten aangetroffen voor cohort, sekse, opleiding en reden van uit huis gaan. Vrouwen ($M = 21,7$ jaar) gingen naar verwachting gemiddeld anderhalf jaar eerder uit huis dan mannen ($M = 23,2$ jaar), $F(1, 1606) = 154,10$, $p < 0,0005$. Consistent met hypothese 1 gaf het effect van cohort

aan dat jongeren van recentere geboortecohorten steeds eerder uit huis gingen (zie figuur 1), $F(6, 1606) = 20,23, p < 0,0005$. Hierop wordt verderop dieper ingegaan. Bij het effect van de reden van uit huis gaan, $F(3, 1606) = 107,99, p < 0,0005$, bleken jongeren die vanwege een studie uit huis gingen verzelfstandigden op de vroegste leeftijd ($M = 19,5$), gevolgd door degenen met een behoefte aan autonomie ($M = 22,3$), vanwege werk ($M = 22,6$) en ten slotte jongeren die vanwege een relatie het ouderlijk huis verlieten ($M = 23,2$). Consistent met hypothese 6 gingen alleenstaande jongeren ($M = 21,4$) eerder uit huis dan jongeren die vanwege een relatie uit huis gingen ($M = 23,2$), $t(1714) = 11,90, p < 0,0005$. Ten slotte was ook het effect van opleiding significant, $F(1, 1606) = 6,50, p < 0,05$. In overeenstemming met hypothese 2 gingen jongeren die een HBO of universitaire opleiding volgden eerder uit huis ($M = 21,8$) dan jongeren met een lagere opleiding ($M = 22,6$).

In hypothese 7 werd voorspeld dat vrouwen vanwege elke reden eerder uit huis zullen gaan dan mannen, behalve vanwege een studie. Deze verwachting correspondeert met een significant interactie-effect tussen sekse en reden van uit huis gaan, hetgeen werd aangetroffen, $F(3, 1606) = 3,94, p < 0,01$. Consistent met hypothese 7 blijkt uit de gemiddelden (zie tabel 1) dat het verschil tussen vrouwen en mannen in leeftijd van verzelfstandiging het kleinst is bij jongeren die gaan studeren.

Tabel 1 Gemiddelde leeftijd van uit huis gaan naar sekse en reden van uit huis gaan

Sekse	Studie	Werk	Autonomie	Samenwonen of vrouwen
Mannen	19,7	23,5	23,0	24,2
Vrouwen	19,1	21,5	21,5	22,3
Vershil	0,6	2,0	1,5	1,9
<i>N</i>	236	171	313	996

Daarnaast traden nog twee niet voorspelde interactie-effecten op. Een interessant interactie-effect is dat tussen cohort en opleiding, $F(6, 1606) = 2,88, p < 0,01$. Uit de gemiddelden in tabel 2 blijkt dat hoger opgeleiden vrijwel steeds rond hun tweeëntwintigste uit huis gingen. Lager opgeleiden gingen aanvankelijk veel later uit huis dan hoger opgeleiden, maar dit verschil verdween langzamerhand. De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat het aanvankelijke effect dat hoger opgeleiden eerder uit huis gingen dan lager opgeleiden in de loop van de tijd is verdwenen. Het andere significante interactie-effect is tussen cohort en geslacht, $F(6, 1606) = 2,49, p < 0,05$. Zoals te zien is in figuur 1 is het verschil in gemiddelde leeftijd tussen mannen en vrouwen wat kleiner voor de oudere cohorten dan voor de meer recente. Een dergelijk effect is niet waarneembaar bij de WBO-data.

Tabel 2 Gemiddelde leeftijd van uit huis gaan naar cohort en opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Cohort						
	1930-'34	1935-'39	1940-'44	1945-'49	1950-'54	1955-'59	1960-'64
Laag	24,9	24,0	23,2	23,1	22,2	22,0	21,6
Hoog	21,9	23,1	21,8	22,4	21,5	21,6	21,4
Vershil	3,0	0,9	1,4	0,7	0,7	0,4	0,2
<i>N</i>	106	139	178	269	297	375	352

Het gevonden effect van cohort op de leeftijd van uit huis gaan kan volgens hypothese 1 in belangrijke mate worden verklaard door de toename in besteedbaar inkomen. Hiertoe werd de variantie-analyse herhaald met toevoeging van het gemiddelde besteedbare inkomen als covariaat. Het effect van cohort zou dan moeten afnemen. Het besteedbaar inkomen had een sterk effect op de leeftijd van uit huis gaan, $F(1, 1605) = 163,03$, $p < 0,0005$. Na opname van het covariaat nam het effect van cohort inderdaad aanzienlijk af, al was het nog significant, $F(6, 1605) = 2,81$, $p < 0,05$. In termen van verklaarde variantie werd 70% van het effect van cohort door het besteedbaar inkomen verklaard. Hypothese 1 is hiermee bevestigd.

4.3 Log-lineaire analyse

Voor het toetsen van de onderlinge relaties tussen reden van uit huis gaan en cohort, sekse en opleiding werd een log-lineaire analyse uitgevoerd. Een simpel model met alleen hoofdeffecten en vier interactie-effecten (zie tabel 3) bleek een goede fit te vertonen, $\chi^2(72) = 71,80$, $p = 0,49$.

Tabel 3 De χ^2 bijdragen aan het gekozen log-lineaire model

Variabele	df	χ^2	$p <$
Reden	3	174,85	0,001
Opleiding	1	190,40	0,001
Sekse	1	12,49	0,001
Cohort	6	234,46	0,001
Opleiding x Reden	3	293,40	0,001
Cohort x Opleiding	6	14,29	0,05
Cohort x Reden	18	80,87	0,001
Sekse x Opleiding	1	24,94	0,001
Fit totale model	72	71,80	0,49

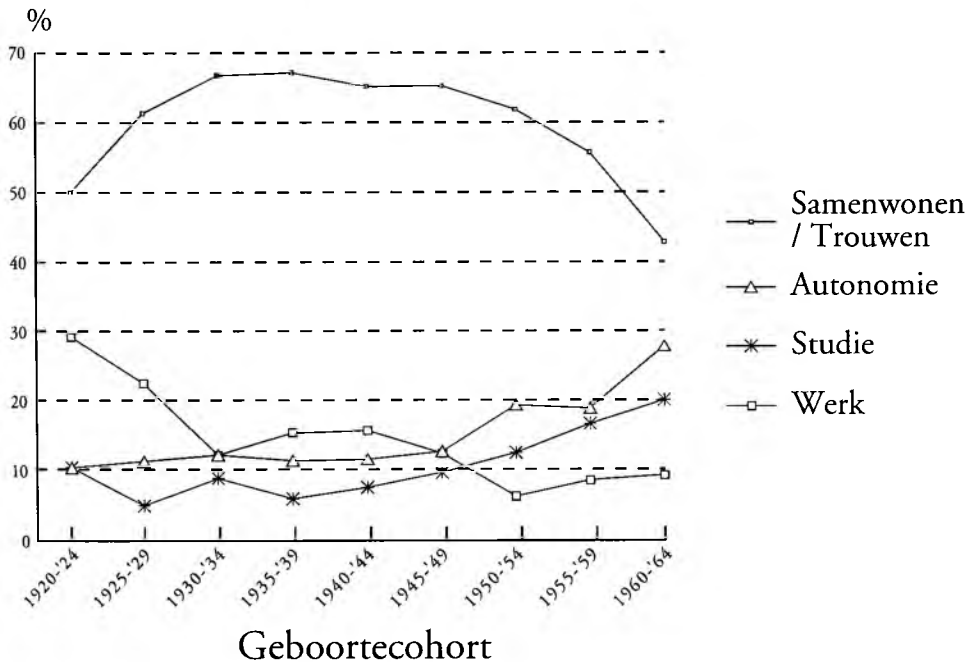
4.4 Relaties tussen reden van uit huis gaan, cohort en opleiding

Eerst worden de hypothesen besproken aangaande relaties tussen de reden van uit huis gaan en cohort en opleiding. In de hypothesen 3a-3d werden verschillen verwacht tussen geboorte-

cohorten in de reden van uit huis gaan (zie figuur 2); dit interactie-effect is significant (zie tabel 3). Volgens hypothese 3a is het percentage jongeren dat vanwege studieredenen zelfstandig is gaan wonen in de tijd toegenomen. In figuur 2 neemt het aantal jongeren dat vanwege een studie uit huis gaat toe, zoals voorspeld, vanaf cohort 1950-'54. De in hypothese 3b verwachte afname van uit huis gaan vanwege een baan werd aangetroffen, zij het met kleine fluctuaties voor de cohorten 1930-'34 en 1950-'54. Van het ouderlijk huis verlaten vanwege een behoefte aan autonomie werd een toename verwacht voor recentere cohorten (hypothese 3c). Zoals verwacht werd deze reden vanaf het geboortecohort 1940-'44 steeds frequenter aangegeven. Ten slotte werd verwacht dat steeds minder mensen vanwege samenwonen of trouwen uit huis zijn gegaan (hypothese 3d). Zoals te zien is in figuur 2 ging de toename van uit huis gaan vanwege studie en autonomie gepaard met een afname vanwege de redenen werk en met name samenwonen of trouwen.

De assumptie bij hypothese 2 van een verband tussen opleiding en reden werd aangetroffen (zie tabel 4). Jongeren die beginnen aan een HBO of universitaire studie gaan veel vaker uit huis vanwege de studie dan jongeren met een lagere opleiding. Jongeren met een lagere opleiding gaan veel vaker uit huis vanwege samenwonen of trouwen en minder vaak vanwege een behoefte aan autonomie of een baan op grote afstand.

Figuur 2 De percentages jongeren die vanwege verschillende redenen uit huis gingen naar cohort (bron: ESRSTP, 1992)

Tabel 4 Per reden van uit huis gaan de percentages van ieder opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Studie	Werk	Autonomie	Samenwonen of trouwen
Laag (N = 1346)	6,5	8,8	17,3	67,4
Hoog (N = 370)	40,0	14,3	21,6	24,1

De assumptie bij hypothese 3a, dat het aantal jongeren dat een hogere opleiding is gaan volgen is toegenomen, werd aangetroffen in de vorm van een significant interactie-effect tussen cohort en opleiding. Het percentage jongeren per cohort dat aan een HBO of universitaire opleiding begon steeg voortdurend: 1930-'34: 10,6; 1935-'39: 16,1; 1940-'44: 17,4; 1945-'49: 18,0; 1950-'54: 24,0; 1955-'59: 28,7; 1960-'64: 29,0.

4.5 Relaties tussen reden van uit huis gaan en cohort, opleiding en sekse

Nu worden de hypothesen besproken waarin relaties worden verondersteld tussen de reden van uit huis gaan, cohort, opleiding en sekse. Volgens een assumptie van hypothese 4a zullen vrouwen minder vaak beginnen aan een HBO of universitaire opleiding dan mannen. Het interactie-effect tussen sekse en opleidingsniveau was significant. Mannen bleken vaker aan een HBO of universitaire opleiding te beginnen (26,4%) dan vrouwen (16,5%).

In een aantal hypothesen (4a, 4b en 4c) werd een effect verwacht van sekse op de reden van uit huis gaan. De sekse x reden van uit huis gaan-interactie was niet significant. In een aparte toetsing bleek de sekse x reden van uit huis gaan-interactie wel significant te zijn, $\chi^2(3) = 14,68$, $p < 0,01$. In het model wordt de sekse x reden van uit huis gaan-interactie waarschijnlijk verklaard door de interacties sekse x opleiding en opleiding x reden van uit huis gaan. Aangezien er specifieke hypothesen over de interactie tussen sekse en reden van uit huis gaan zijn afgeleid wordt er toch dieper op dit effect ingegaan (een log-lineair model met in plaats van sekse x opleiding, sekse x reden van uit huis gaan gaf nog een voldoende fit, $\chi^2(70) = 81,01$, $p < 0,17$). Uit de relevante percentages in tabel 5 blijkt dat alle drie de hypothesen worden bevestigd: vrouwen gaan minder vaak vanwege een studie uit huis dan mannen (hypothese 4a); mannen gaan vaker uit huis vanwege een baan dan vrouwen (hypothese 4b); en vrouwen gaan vaker vanwege samenwonen of trouwen uit huis dan mannen (hypothese 4c).

Tabel 5 Per sekse de percentages van de reden van uit huis gaan

Sekse	Studie	Werk	Autonomie	Samenwonen of trouwen
Mannen (N = 875)	16,1	11,1	18,7	54,1
Vrouwen (N = 841)	11,3	8,8	17,7	62,2

In hypothese 5 werd verwacht dat het verschil in aantal vrouwen en mannen dat aan een HBO of universitaire opleiding begint in de loop van de tijd is afgenomen. Er trad echter geen sig-

nificante sekse x opleiding x cohort-interactie op. Hoewel in het algemeen steeds meer jongeren zijn gaan studeren zijn de relatieve percentages vrouwen en mannen die zijn gaan studeren over de geobserveerde periode niet veel veranderd. Van de studerende schommelt het percentage vrouwen rond de 37,6% en het percentage mannen rond de 62,4%.

5. Conclusies en discussie

Ten aanzien van de eerste vraagstelling – hoe kan worden verklaard dat jongeren geboren tussen 1930 en 1964 op steeds eerdere leeftijd zelfstandig zijn gaan wonen – bleek het gestegen besteedbare inkomen een belangrijke oorzaak te zijn. Het effect van het geboortecohort bleek grotendeels te kunnen worden verklaard door het in de tijd toegenomen besteedbare inkomen. Verder bleek de reden van uit huis gaan van invloed. Zoals voorspeld bleken jongeren vanwege samenwonen of trouwen later uit huis te gaan dan jongeren die zonder partner het ouderlijk huis verlieten. Dit effect werd eveneens aangetroffen in het WBO-onderzoek (Baanders e.a., 1989). Aangezien de verdeling van de redenen van uit huis gaan is veranderd – steeds minder vaak vanwege een relatie – vormt de verschuiving in redenen van uit huis gaan deels een verklaring voor de eerdere leeftijd waarop jongeren uit huis gaan. De afname van het aantal jongeren dat vanwege een relatie het ouderlijk huis heeft verlaten, gaat gepaard met een toename van het aantal jongeren dat vanwege een studie en vanwege een behoefte aan autonomie uit huis is gegaan.

Ten aanzien van de tweede vraagstelling – hoe kan worden verklaard dat vrouwen het ouderlijk huis eerder verlaten dan mannen – bleek de reden waarom vrouwen en mannen uit huis gingen van belang. Zoals voorspeld gingen vrouwen bij iedere reden eerder uit huis dan mannen, behalve vanwege een studie. Voor de geboortecohorten tussen 1930 en 1964 blijkt dat vrouwen eerder vertrokken dan mannen omdat ze minder lang een opleiding volgden en eerder begonnen met werken. Hierdoor konden ze eerder vanwege een baan of vanwege een behoefte aan autonomie uit huis gaan. Ten slotte gingen vrouwen ook eerder vanwege samenwonen of trouwen uit huis dan hun mannelijke partners.

De voorspelling van de moderniseringstheorie ontving geen steun. Er werd niet een toenevende, maar juist een afnemende variatie in leeftijd van uit huis gaan aangetroffen. Met enige goede wil zou de afname van de leeftijd van uit huis gaan voor de cohorten 1930 tot 1964 nog gekoppeld kunnen worden aan een voortschrijdend proces van individualisering. Peters (1993: p. 4) bijvoorbeeld zegt ten aanzien van individualisering: 'De waardigheid van het individu, het verlangen naar autonomie en zelfontplooiing, en het recht op een eigen privé-leven, waarin men kan doen en laten wat men wil, worden steeds sterker benadrukt.' Deze aspecten kunnen beter worden gerealiseerd door iemand die zelfstandig woont dan iemand die nog bij de ouders woont. Uit recente gegevens blijkt echter dat zich een omslag aan het voltrekken is doordat jongeren weer op latere leeftijd het ouderlijk huis verlaten (Latten, 1990). Dit betekent dat de moderniseringstheorie kan worden verworpen aangezien met voortschrijdende individualisering niet eerst een afname en vervolgens een toename in de leeftijd van uit huis gaan

kan worden verklaard. De eerder genoemde resultaten van het onderzoek van Liefbroer en De Jong Gierveld (1993) – aanvankelijk toenemende standaardisering van levenslopen tot de jaren vijftig, vervolgens differentiatie van levenslopen – bleken ook al niet verklaard te kunnen worden door de moderniseringstheorie. Ester e.a. (1993) vonden eveneens nauwelijks steun voor de moderniseringstheorie in onderzoek naar veranderingen in waardenoriëntaties in westerse landen. We kunnen aansluiten bij Ester e.a. (1993), die aan het slot van hun boek de conclusie trekken dat de moderniseringstheorie te algemeen is om veranderingsprocessen te kunnen verklaren.

In tegenstelling tot de moderniseringstheorie kan de generatietheorie de huidige resultaten wel verklaren. Zoals verwacht volgens de relatieve schaarste hypothese van de generatietheorie is het gestegen inkomen een belangrijke oorzaak voor het dalen van de leeftijd van uit huis gaan (hypothese 1). Ook de recente stijging van de leeftijd van uit huis gaan, die gesignaleerd werd door Latten (1990) kan met de relatieve schaarste hypothese worden verklaard. Aangezien het reëel besteedbaar inkomen na 1980 sterk daalde werd voorspeld dat de afnemende leeftijd van uit huis gaan zich voor de geboortecohorten na 1960 zou stabiliseren en vervolgens weer zou gaan stijgen. Het aantreffen van deze stijging door Latten (1990) gecombineerd met de huidige resultaten confirmeren de generatietheorie in het verklaren van volwassenheidstransities. Naast het verklaren van de overgang van onderwijs naar arbeid (H.A. Becker & Sanders, 1993; Sanders & H.A. Becker, 1993) blijkt de generatietheorie ook succesvol in het verklaren van de overgang van wonen in het ouderlijk huis naar zelfstandig wonen.

Noten

- 1 Jurjen Iedema is werkzaam bij de Vakgroep Jeugd, Gezin en Levensloop van de Universiteit Utrecht en Karin Sanders is werkzaam bij de Vakgroep Sociologie van de Rijksuniversiteit Groningen. Dit onderzoek werd uitgevoerd als onderdeel van het project 'Consequenties van demografische ontwikkelingen voor cohorten op de arbeidsmarkt' gesubsidieerd door de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek in het kader van het Prioriteitsprogramma Bevolkingsvraagstukken. We bedanken Henk Becker, Bert Bulder en Piet Hermkens voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel.
- 2 In het reëel besteedbaar inkomen wordt rekening gehouden met zowel monetaire als prijsinflatie. Inkomens zijn via een deflator omgerekend in reële inkomens waarna ze zijn uitgedrukt in gulden van 1980 (gecorrigeerd voor inflatie). In het reëel besteedbaar inkomen wordt rekening gehouden met veranderingen van de prijzen van de goederen en diensten die uit het inkomen worden betaald, waardoor lange termijn ontwikkelingen in inkomensniveau kunnen worden bekeken. De deflator is voornamelijk gebaseerd op het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie, waarin een groot aantal goederen en diensten verwerkt zit die uit het inkomen worden aangeschaft zoals: huur, verwarming en licht, voedingsmiddelen, kleding en schoeisel, meubelen en huishoudelijke apparaten, medische verzorging, vervoer en verkeer, en ontwikkeling en ontspanning.
- 3 Illustratief voor het verminderde gewicht van een grote woon-werkafstand op de motivatie om te verhuizen is de trek naar het platteland in de jaren zeventig. Velen gingen vanuit de randstad in het zuiden, oosten of noorden van Nederland wonen. Ze waren bereid een veel grotere woon-werkafstand te accepteren.

Literatuur

- Baanders, A.N., Leeuwen, L.Th. van & Ploegmakers, M.J.H. (1989). *Uit huis gaan van jongeren; een analyse van na-oorlogse veranderingen op basis van het woningbehoefte-onderzoek 1985/86*. 's-Gravenhage: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.
- Beck, U. (1986). *Risikogesellschaft, Auf dem Weg in eine andere Moderne*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Becker, G.S. (1975). *Human capital*. New York: Columbia University press.
- Becker, H.A. (1987). *Generations and social inequality*. Utrecht: van Arkel.
- Becker, H.A. (1991). Aspecten van generaties en cohorten: een overzicht van het onderzoeksprogramma. In H.A. Becker en L.B. van Snippenburg (Red.), *Generaties en hun cohorten* (pp. 212-226). Themanummer *Sociologische Gids*, 4, XXXVIII.
- Becker, H.A. (1992). *Generaties en hun kansen*. Amsterdam: Meulenhof.
- Becker, H.A. & Sanders, K. (1993). Overgangen van onderwijs naar arbeid en zelfstandigheid: een beschrijving en verklaring van het verblijf in het onderwijsbestel voor vrouwen en mannen geboren tussen 1940 en 1965. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 3, 230-240.
- Bennis, M.J., Hopstaken, P. & Roest, F.M. (1991). *De kosten van de auto en het openbaar vervoer vergeleken 1962-1990*. Amsterdam: Stichting voor Economisch Onderzoek.
- Bois-Reymond, M. du & Jong, J. de (1993). *Volwassen worden, generaties toen en nu: transities in de levensloop*. Boekaflevering Mens en Maatschappij. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Booren, H. van den & Westertep, I. (1992). *Op zoek naar een nieuw bestaan in de Noordvleugel van de Randstad*, Haarlem: provincie Noord-Holland.
- CBS (1988). *Woningbehoefte-onderzoek 1985/1986; huisvestingssituatie, woonlasten en verhuizingen; landelijke kerncijfers*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- CBS (1989). *Negentig jaren statistiek in tijdreeksen, 1899-1989*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Ester, P., Halman, L. & Moor, R. de (1993). *The individualizing society*. Tilburg: Tilburg University press.
- Galjaard, H. (1983). Genetische aspecten van paarvorming. In: G.A. Kooy, G.J. Methorst & J.M. Rabbie (Red.), *Eén plus één is twee; Waarom zoeken mensen een partner?* (pp. 100-119). Utrecht, Antwerpen: Het Spectrum.
- Graaf, P.M. de & Luijckx, R. (1992) Van 'ascription' naar 'achievement'? Trends in statusverwerving in Nederland tussen 1930 en 1980. *Mens en Maatschappij*, 67, 413-433.
- Jong Gierveld, J. de, Liefbroer, A.C. & Beekink, E. (1991). De invloed van materiële en immateriële ouderlijke hulpbronnen op het verlaten van het ouderlijk huis. *Mens en Maatschappij*, 66, 1, 25-53.
- Hoorn, W.D. van (1990). Determinanten van het uit huis gaan van kinderen. *Maandstatistiek van de Bevolking*, 11, 16-22.
- Kleijn, J.P. de & Stadt, H. van de (1987). Inkomensniveau en inkomensongelijkheid, 1959-1984. *Supplement bij de sociaal-economische maandstatistiek*, 6, 11-20. Voorburg: CBS.
- Lakatos, P.A.M. & Kralingen, R.M. van (1985). *Naar 1990 een kwestie van tijd en geld*. Amsterdam, Brussel: Elsevier.
- Latten, J.J. (1990). Jongeren bleven in jaren '80 weer langer bij hun ouders. *Maandstatistiek van de Bevolking*, 10, 14-24.
- Leeuwen, L.Th. van & Ploegmakers, M.J.H. (1990). Patronen in de individuele levensloop: Samenvatting van de voornaamste resultaten. *Gezin*, 2, 188-194.
- Liefbroer, A.C. & Jong Gierveld, J. de (1993). Veranderingen in de overgang van jeugd naar volwassenheid; een vergelijking van cohorten geboren tussen 1903 en 1965. In: M. du Bois-Reymond & J. de Jong (Red.), *Volwassen worden, generaties toen en nu: transities in de levensloop* (pp. 17-35). Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum.

- Mayer, K.U. & Wagner, M.M. (1989). Wann verlassen Kinder das Elternhaus? In A. Herlth & K.P. Strohmeier (Red.), *Lebenslauf und Familienentwicklung* (pp. 17-38). Opladen: Leske & Budrich.
- Montijn, I. (1991). *Aan tafel! Vijftig jaar eten in Nederland*. Utrecht, Antwerpen: Kosmos.
- Peters, J. (1993). *Individualisering en secularisering in Nederland in de jaren tachtig*. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen.
- Ploeg, S.W. van der (1992). *The expansion of secondary and tertiary education in the Netherlands*. Proefschrift Katholiek Universiteit Brabant, Tilburg. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen.
- Posthumus-van der Goot, W.H. & Waal, A. de (1968). *Van moeder op dochter; de maatschappelijke positie van de vrouw in Nederland vanaf de franse tijd*. Nijmegen: Socialistische Uitgeverij Nijmegen.
- Pratt Fairchild, H. (1957). *Dictionary of Sociology and Related Sciences*. Ames, Iowa: Littlefield, Adams & Co.
- Sanders, K. & Becker, H.A. (1994). The transition from education to work and social independence: A comparison between the United States, the Netherlands, West Germany, and the United Kingdom. *European Sociological Review*, 10, 135-153.
- Schaar, J. van der (1986). *De huisvestingsituatie in Nederland, 1900-1982*. Delft: Delftse Universitaire pers.
- ESR-STP (voorheen SSCW-Telepanel) databestand. (1992). Opdrachtgever en eigenaar: Stichting Economische, Sociaal-culturele en Ruimtelijke Wetenschappen (ESR) van de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), Den Haag. Dataverzameling: Stichting Telepanel, Amsterdam. Databeheer en -beschikbaarheidstelling: Steinmetz archief, Amsterdam.
- Windt, W. van der (1978). *Enkele facetten van de huisvestingsituatie in Nederland*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.